

Over een vergeelde brief en de 'Gard'Civiek'

Wanneer de liefde voor je stad en zijn verre en nabije geschiedenis overslaat in verzamelwoede, beste lezers, dan kun je je gemakkelijk voorstellen, dat na zo'n vijftien jaar bijeengaren van boeken, brochures, knipsels, prentkaarten,... een verzamelaar niet meer goed weet waar hij dit en dat gelaten heeft.

Een stukje schrijven over de burgerwacht of 'garde civique' had ik me voorgenomen. Nu goed, een fijn onderwerp op zichzelf, dat spreekt tot de lezer. Welke boeken ? Waar kon ik daar wat over vinden ? Gezocht, gegrasduind in allerlei werken, tot ik me opeens herinnerde aan een brief, die ik zo'n tien jaar geleden ontving van een man die het allemaal zelf meegemaakt had en die me in een bladzijdenlang epistel zijn persoonlijke belevenissen tijdens die bewuste periode verhaalde. Met de hand geschreven, a.u.b. ! Voeg ik hier nog bij dat de brave briefschrijver in 1911 gekeurd werd voor de militaire dienst, zodat een snel rekensommetje tot resultaat geeft dat deze opa reeds jaren van zijn pensioen geniet. Laten we de briefschrijver maar liever zelf aan het woord :

Een 'gardevil' was een stadsagent, de veldwachter een lid van de landelijke politie, en een 'gard'civiek' was lid van de burgerwacht. Deze laatste stond als een stedelijke wacht tussen de gardevil en de rijkswacht in. De gard'civiek werd gerekruteerd onder bepaalde burgers van de stad. Deze behoorden meestal tot de stand, even boven de arbeiders. Het waren bedienden, kaderelementen en zelfstandigen. De 'Fils-à-papa's' kon men vinden onder de officieren. Om opgeroepen te worden voor toetreding tot de burgerlijke wacht, moest men vrij zijn van militaire dienst, zich engageren in het korps tot zijn 45ste jaar. Mijn briefschrijver verhaalt hoe het kwam dat velen er de voorkeur aan gaven, dienst te doen bij de burgerwacht, al was dit volgens hem, bepaald geen sinecure : 25 jaar lang optrekken, iedere zondagmorgen en maandagavond. Daarbij waren de leden verplicht zelf hun 'tenue' te bekostigen. Anderzijds : eenmaal van legerdienst vrijgesteld, moest diezelfde persoon voor een stedelijke commissie verschijnen om desgevallend te worden aangeduid als toekomstige burgerwacht. Noteer eveneens dat er geen sprake was van enige vergoeding. Bij het minste teken van onraad, moesten de wachters hun werk in de steek laten en aantreden in het gelid. Hun wapens moesten ze bij zich thuis hebben en gebruiksklaar houden.

Een woordje over de interne organisatie van de burgerwacht. De Gentse gard'civiek bestond uit infanterie en cavalerie. Er was een regiment 'ronden', waarin veel burgerszootjes waren opgenomen. Ook bestond er een afdeling 'groene jagers', waarin dan meestal het kleine grut was weer

te vinden. De twee afdelingen konden het met elkaar niet te best vinden. De sympathie van de bevolking ging dan ook de kant uit van de 'groene jagers'.

Er bestond daarnaast nog een half eskadron ruitery. Zulks diende maar voor het groots vertoon, voegt mijn briefschrijver er nog aan toe. Iedere ruiter moest zijn eigen paard berijden en was gewapend met sabel en revolver. De oefeningen grepen plaats in open lucht op de Godshuizenlaan. Bij slecht weer was de 'schiëting' een welkome afleiding. De bevelen werden, hoe zou het ook anders, in 't Frans gegeven. Daarover een anecdotte :

Op zekere dag werden er weer in het openbaar oefeningen gehouden. Bij het horen van de geschreeuwde bevelen, kon een der omstaanders zich niet weerhouden : 'In 't Vlaams !'

Hierop sprong een heetgebakerde officier toe, die met zijn sabel de man in kwestie te lijf ging en zijn strohoed precies middendoor kloof.

Herrie van belang ! De gehalveerde strohoed maakte later het pronkstuk uit van een gehouden tentoonstelling en de officier van de burgerwacht ging meteen de lokale geschiedenis in als : 'majoor Kapmans'.

De 'flaminganten', zegt mijn correspondent, hebben met dit voorval veel propaganda gevoerd.

Er werd vanwege het volk zeer weinig respect voor het militaire gedoe getoond.

Reeds rond 1912 waren zware politieke gebeurtenissen op til. De socialisten roerden geweldig de trom in de Kamers. Anseele, vurig verdediger van het algemeen stemrecht, werd iedere avond aan het Zuidstation door honderden arbeiders opgewacht en in triomf naar de Vrijdagmarkt begeleid. Stadspolitie en burgerwacht stonden paraat rond het station.

Verder puttend uit zijn rijke herinneringen vertelt mijn briefschrijver hoe 1912 dan het laatste verkiezingsjaar was met meervoudig stemrecht en hoe het meer en meer onder de bevolking begon te gisten. Alhoewel het ministerie de Broqueville wankelde, viel de uitslag van de verkiezingen opnieuw ten voordele van de katholieken uit. De avond daarop kwam plots, bij het verlaten door enkele liberale studenten van hun lokaal op de Vogelmarkt, een troep samen om naar de Vrijdagmarkt op te stappen. Dat was het begin van de herrie. De burgerwacht was, ten gevolge het uitroepen van de staat van beleg, geconsigneerd in de universiteitsgebouwen van de Voldersstraat. Ze beleefden de schrik van hun leven : bij de spontane manifestie was het aantal deelnemers bij hun aankomst op de Vrijdagmarkt, aangedikt tot enkele honderden malcontenten. Een betoging in regel werd gevormd en de luidruchtige menigte trok weldra door de straten van de middenstand. In den beginne kwam het nog niet tot

wanordelijkheden, alhoewel enkele elementen zich op de doortocht van de stoet 'geamuseerd' hadden met al de gaslantaarns uit te draaien. De manifestanten moesten noodgedwongen langs de Kouter stappen. Daar werden de 'Club des Nobles' en het huis van senator Van Loo (Thans bank B.B.L.) door de garde civique afgezet, met een afdeling 'jagers'. De lange optocht kwam voorbij. Het 'Al op dek' was niet van de lucht ! En daar zou men het schouwspel beleven van een burgerwacht, waarvan de leden zelf het lied meezongen, terwijl ze met de kolf van het geweer het ritme van het lied scandeerden. Het werd een manifestatie van volksverbondenheid, die ontegensprekelijk door de heersende klasse met een kwaad oog werd bekeken. Wat uiteindelijk op een volksoproer begon te lijken, werd ten slotte in de kiem gesmoord door de charges van de bijgeroepen gendarmes.

Wat het einde van de burgerwacht betreft, deze herinnering van opa-briefschrijver :

In 1914 brak de oorlog uit. De eerste en enige slag van de gard'civiek greep plaats te Melle. Enkele afdelingen van het leger, de rijkswacht en een formatie van de burgerwacht gingen de Duitsers buiten de stad tegevoet. Te Melle kwam de onvermijdelijke botsing, doch de Duitsers stootten door naar Oudenaarde, liever dan het tot een harde confrontatie te laten komen. De burgerwachten keerden naar Gent terug en werden ontbonden op de Rooseveltlaan.

Daarna waren ze 'dood en begraven'.

Tot daar dan uit persoonlijke herinneringen opgediepte feiten over de gard'civiek te Gent, opgetekend door een man, die alles met eigen ogen heeft gezien, zelf meegemaakt. Een man, die ondanks zijn hoge leeftijd, de moeite heeft genomen een stukje Gentse geschiedenis neer te schrijven, voor ons.

Dank je wel, brave man. En indien je vandaag de dag nog tot het rijk der levenden behoort : het ga je goed !

RENE HESPEL

Over de Gentse 'Garde-Civique' (Naschrift)

Een paar lezers hebben de pen gegrepen om mij ter orde te roepen in verband met de laatste regels uit mijn artikel 'Over de Gentse Garde-Civique', verschenen in ons tijdschrift van 15-5-'82.

Dat was natuurlijk hun volste recht.

Door hun schrijven brachten ze trouwens respectievelijke 'weetjes' bij die ons een gedacht geven van de levenswijze der begoede burgerij waartoe ze beiden zonder enige twijfel steeds hebben behoord.

Van zodra de redactie mij de fotocopieën van hun brieven had toegestuurd, heb ik, in juni, beide correspondenten, volgens mijn mening, hoffelijk geantwoord.

Ik wens er dadelijk aan toe te voegen dat ik, vóór juni '82 geen weet had van het artikel van E.A. Jacobs : 'De Burgerwacht' (1830-1920), verschenen in het driemaandelijks tijdschrift 'Het Gemeentekrediet', nr. 112, april 1975.

Daaruit heb ik, al wat volgt, geput.

Het blijkt inderdaad dat bij het begin van de oorlog (augustus 1914) de burgerwacht in steden en gemeenten werd ingezet om de orde te handhaven (o.m. tegen de plundering van de eigendommen der Duitse ingezetenen, van de banken, de winkels e.d.m.). Garnizoentropen, rijkswacht en talrijke politiemannen hadden immers het leger vervoegd.

De Belgische burgerwacht werd, bij het uitbreken der vijandelikheden, nooit door het Parlement gemobiliseerd.

Wel kreeg ze soms opdrachten om, als hulptropen, elektrische centrales, petroleumopslagplaatsen, spoorwegen e.d. te bewaken en te beschermen zodat ze op die plaatsen 'militair' ten dienste stonden van het land.

Naarmate de vijandelijke troepen naderden, werd het merendeel van die mensen door de burgerlijke autoriteiten vrijgesteld en vanaf 22 augustus werd een deel van de burgerwacht (o.m. in beide Vlaanderen) bij het leger ingelijfd. Op 13 oktober 1914 stelde de minister van Oorlog de 'Garde-Civique' vrij van dienst, *zodat ze hun wapens en hun uitrusting moesten indienen.*

Sommige leiders brachten hun mensen, tegen de bevelen in, naar Frankrijk om er als oorlogsvrijwilligers dienst te nemen.

Toen de oorlog in '18 voorbij was, werd de burgerwacht *niet uitgenodigd* om de blijde inkomst der vorsten in de bevrijde steden bij te wonen.

Op 11 juni 1920 plaatste de toenmalige minister van Defensie de burgerwachtsschutters op non-actief en een maand later werden de officieren door een koninklijk besluit hun graden en functies ontnomen.

In 1926 werd te Oordegem, als hulde aan de BRUSSELSE burgerwach-

ters, gevallen in de strijd, een monument opgericht.

Zonder twijfel hebben ze dus, volgens E.A. Jacobs, een belangrijker rol gespeeld dan algemeen wordt vermoed.

L.H.

Van der Goes' muurschildering 'David en Abigail'

Naar aanleiding van de 500ste verjaring van de dood van Gents belangrijkste schilder, nl. Hugo van der Goes, leek het ons de gelegenheid om deze meester te belichten. De keuze van het onderwerp viel op deze verloren geraakte muurschildering, daar het tijdschrift vooral Gentse aangelegenheden naar voor brengt, en tevens omdat er nog enige twijfel bestaat omtrent de juiste plaats waar deze schildering zich bevond, de identificering, enz...

In de 16de en 17de eeuw kende deze voorstelling een enorm grote belangstelling. Door het grote aantal kopieën (1) en de 16de eeuwse teksten hebben we een vrij duidelijk beeld van deze muurschildering. In de 16de eeuw kende dit onderwerp een grote bijval, daar men in deze geuzeneeuw een nieuwe belangstelling had voor het Oud-Testament (2). Ten tijde van Hugo van der Goes (ca. 1430-1482/83) schilderde men enkel Nieuw-Testamentische voorstellingen, met uitzondering van schilderijen voor raadzaalen, ed... Van der Goes heeft tal van Oud-Testamentische onderwerpen geschilderd (3).

DE VOORSTELLING

Carel van Mander (4) schonk in zijn schilderboek een vrij grote passus aan deze muurschildering. Door de beschrijving van Van Mander — die zijn leertijd bij Lucas de Heere te Gent doorbracht — wiest Destrée (5) verscheidene kopieën in verband te brengen met deze voorstelling. Van Mander zelf maakte een kopie in opdracht van Jan Mathysz naar dit schouwstuk (die mogelijks te identificeren is met één van de bestaande replieken). Opvallend is dat de kopieën onderlinge verschillen tonen, waardoor zij moeilijk toegankelijk zijn. Friedländer (6) neemt om deze reden aan, dat enkele van deze bestaande kopieën gemaald zijn naar een kopij in plaats van naar het origineel. Ook de tijdsgeest en de mode speelden een rol, dit zien we vooral in de recentere replieken (o.m. in deze van Lucas I Floquet uit 1617). Volgens Destrée (o.c.), Friedländer (o.c.) en Winkler (7), gebaseerd op de Duitse vertaling van de 19de eeuwse